

Ezpata dantzatik soka dantzara

Gogoan dut, urte batzuk pasatu diren arren, Juan Antonio Urbeltz luze eta zabal, pasioz, bere azken ikerketen azalpen zehatzak ematen jardun zitzaigunekoa. Ezpata dantzen sinbologiaz ziharduen, eta jatorrian nekazaritza gizarteak izurriteak aldentzeko egiten zituen errituak direla azpimarratu. Txunditu ninduten azalpenek, berrikuntzak eta ausardiak. Hausnarrean nabil egunotan, gure dantza jardunaz, ezpatez, bestelako dantza soinuez...

2020 urtea. Ez dago kulturaz, aeronautikaz, nekazaritzaz, burtsaz, osasunaz edota hezkuntzaz hitz egiterik, COVID-19aren eragina eta ondorioak aipatu gabe. Dena blaitu baitu izurriteak. Urteroko azterketa eta diagnosietan inor gutxik espero zezakeen aldagaia gurutzatu zaigu eta hankaz gora jarri ditu, neurri batean behintzat, gure kasuan, liburugintzaz egin genitzakeen irakurketa eta proiektzioak.

Pandemiak zenbateraino eragingo gaituen ikuskizun dago; momentuz, ziurgabetasuna da nagusi, inoiz baino zaurgarriago sentiarazi gaitu, erabakiak zaildu dizkigu eta, batez ere, lehendik ezagunak genituen ezinak eta ahultasunak areagotu baizik ez ditu egin, beste hainbat arlotan gertatu den bezala.

Martxoko konfinamenduak hankaz gora jarri zituen udaberriko argitalpen planak, di-da batean ohitu behar izan genuen bilera eta aurkezpen telematikoetara, ohi eta nahi baino

beranduago iritsi ziren liburu berriak liburu dendetara, baina iritsi ziren, eta euskarazkoak, tantaka, baita erakusleihoetara ere. Zailtasunak zailtasun, lanean jarraitu dugu sortzaile, ilustratzaile, editore, diseinatzaile, sustatzaile eta, oro har, lantaldeak bere osotasunean.

Udaberriko esperientzia baliagarria izan da udazkenari heltzeko, eta egokitzapenak egokitzapen, intuizioa da urte hasierako ekoizpen aurreikuspenak neurri handi batean bete egin direla; sortzaileek zein argitaletxeek ia orobat eutsi diote urteko ekoizpen emariari. Aurrerago, azterketak eskuan, besteren artean Jakinek urtero egin ohi duen euskal liburugintzaren azterketa xehea eta zehatza, analisisetan sakontzeko heldulekuak izango ditugu, baina edizio-planei eusteak zerbait esan nahi du. Hego Euskal Herrian, kasurik onenean, liburu dendetara iristen diren liburu berrietatik euskarazkoak ehunetik bi baino ez diren garaiotan (ehuneko txikiagoan oraindik Ipar Euskal Herrian), bada, atzera ez egiteko, kulturazaleari uzta emateko determinazioa ikusi eta ondorioztatu liteke sortzaile eta argitaletxeen aldetik. Aitortza merezi du ahaleginak, nahiz eta badakigun, jakin, aspalditik, euskal liburugintzaren ahuleziak eta beharrak betetzeko (euskal kulturarenak berdin), batzuen arrisku eta ekinaz harago, bestelako neurriak behar direla.

Krisi guztietan irekitzen da aldaketarako aukera bat. Mundu mailakoa, globala den krisi honek, zeinak gizarte eredu honen desorekak eta alderdi zaugarrienak agerian utzi dituen, auzi ezberdinen gaineko eztabaidak ireki eta irekiko ditu bai mundu mailan, bai hurbileko komunitateetan. Kulturatik eta, kasu, liburugintzatik ere, abagunea baliatu behar genuke, orain arteko jarduna berrikusteko eta etorkizuneko erronkei erantzunak emateko.

Berrikuste horretan, irudi du orain arteko diagnosiek eta azken urteotan identifikatuta ditugun hutsuneek bere horretan dirautela. Gakoa, beraz, emango diegun erantzunean dago; hor beharko ditugu berrikuntzak eta norabide aldaketak, eta nago ezpata dantzaren soinuak jada ez digula askorako balio.

Saretzeaz

Aspaldi hitz egin zigun Joan Mari Torrealdaik argitaldarien atomizazioaz euskal liburugintzari buruzko urteroko azterketan. 330 argialetxe inguru, bertako argialetxe pribatuak, kanpoko argialetxeak, argitalpen publikoa eta askotariko elkarteak kontuan hartuta. Aniztasuna berez aberatsa izan badaiteke ere, kontua da argazki horren atzean euskal kulturarekiko kezka duten argitaldari gehienak egituraz txikiak eta baliabidez mugatuak direla guztiz. Liburugintzaren (eta kulturugintzaren) beste ertz batzuetan dihardutenei halatsu gertatzen zaie: sortzaileak, itzultzaileak, irakurzaletasuna sustatzea helburu duten era-

kunde/elkartek, aisialdiko elkarteak, ikastetxeak, liburu dendak... Nahikoa du bakoitzak egunerokotasunari eusten. Kontua da, urteak joan eta urteak etorri eusten eta indarge dagoen sektorea izurrite batek jotzen duenean, goitik behera eror litekeela urtetan ez neke gutxirekin eraikitakoa. Horretarako behar dugu elkarren arteko saretze iraunkor bat. Energia gehiegi xahutzen

dugu frankotiratzaile gisara jardunda. Norabide bateratu bat adostu eta ekimenak josiko bagenitu, ezagutzak partekatu eta baliabideak optimizatu, beste gihar batekin harrapatuko gintuzke enbatak.

Izurritearen eraginez, etxealditik atera berritan ezagutu genuen, EEEk, Galtzagorri Elkarteak, EIZIEk, Euskal Idazleen Elkarteak eta Editargik sinatuta, egoeraren diagnosis eta sektorea berpizteko neurri pizgarriak proposatzen zituen dokumentua. Urrats interesgarria, zalantzarik gabe, eragile-tzan ez ezik saretze bidean aurrera egiteko.

Krisi guztietan irekitzen da aldaketarako aukera bat. Kulturatik eta liburugintzatik ere, abagunea baliatu behar genuke, orain arteko jarduna berrikusteko eta etorkizuneko erronkei erantzunak emateko

Baina ez gaitzen engaina, norabidea adostu eta saretze estrategia eraikitzeke ezinbestekoak diren buru-argirik, denborarik eta baliabiderik gabe nekez emango dugu bestelako urratsik. Ez da nahikoa *egin behar da* esatea; sarea artikulatzeko bisiorik eta baliabiderik ez badago, borondate hutsetik konturatu orduko urtzen dira ekimenak.

Saretzea zabalduko bagenu?

Liburugintza sektorea, ezagutzen ditugun gainerako sektoreak bezala, ez da sistema beregain bat; horrexegatik, ezinbestean bilatu eta josi behar ditu beste sistema batzuekiko konplizitateak eta aliantzak. Komunikabideak eta hezkuntza (adierarik zabalenean) dira unibertso horretan hurbileneakoak. Elkar elikatzen duten sistemak direla ulertuta, funtsezkoa da, arestian liburugintzaz esan dugun bezala, horiek ere gihartsuak izatea. Euskal komunikazio sistema sendo baten premiaz hitz egin digu behin baino gehiagotan Josu Amezagak. Eta bai, euskal liburugintzak eta kulturak ere behar du euskal komunikazio sistema osasuntsu eta gaurkotu bat gertu, bidelagun eta konplize. Halatsu, euskal komunikazio sistemak ere, bere funtzioa beteko badu, behar du kulturatik elikatu, kultura definitu, iragazi eta zabaldu. Osotasun baten parte garelako ulertzeak lagunduko liguke osagarritasuna bilatzen, zerbitzura egoteak berez dakarren menpekotasun logikatik atera eta berdinen arteko harremanak eraikitzen, baliabideak optimizatzen, eta, horrela, urrutirago eta ozenago iristen. Baina lehenago ere esan dugu: bisioa ez ezik, baliabideak ere beharko ditugu horretarako.

Hurbileko sistema bat baino askoz gehiago da liburugintza-erentzat hezkuntza sistema, eta zer esanik ez hezkuntza bere adierarik zabalenean ulertzen badugu: aisialdian eta familia eremuan egiten den eta egin beharko litzatekeen kultur jarduna eta transmisioa ere hezkuntza sistemaren parte direla ulertuz. Baina zer saretze dago horien artean, zein dira lokarriak? Eta korapiloak?

Eusko Jaurlaritzak laurogeiko hamarkadan abian jarritako EIMA programaren diru laguntzak erabakigarriak izan ziren irakaskuntzaren euskalduntze prozesuan ezinbestekoak ziren ikasmaterialak eta metodologiak sortu, ekoitzi eta zabaltzeko. Hala ekin zioten bertako argitaletxeek ezerezetik funtzio estrategikoa betetzeari; lantaldeak osatu, arriskuak hartu eta ekin. Ia lau hamarkada ondoren, oso bestelakoa da argazkia, ikasmaterialen ekoizpenaren hiru laurden kanpoko argitaletxeek ekoizten baitute, euskal curriculuma ez diren beste curriculum batzuei jarraiki. Eta, hala, gero eta meharragoak diren EIMA programaren laguntzak ere estatu mailako argitaletxeen esku geratzen dira hein handi batean. Euskal curriculumaren garapenerako beharrezkoak diren edukiak eta tresnak bertako argitaletxeen eskutik soilik etorriko dira, etortzekotan. Izurritea baino lehenago ere argi gorriak piztuta geneuzkan arlo horretan, eta orain ez gaude hobeto, hezkuntzaren digitalizazioa itsumustuan ezarri den garaiotan, ekoizle multinazionalak sartu baitzaizkigu atoan, eskola eta etxeetako sistemetan.

Iazko urrian, *Sormenean hezi, kulturaren bizi* jardunaldien barruan, Iratxe Retolaza irakasle eta ikertzaileak hezkuntza arautuan kultur transmisioak duen pisuari eta lekuari buruzko diagnosia azaldu zigun. Aintzat hartzeko indarguneak agertu zituen, teorian egon badirelako, baina praktikan ezartzeko orduan, ahulguneak nagusi:

Ez da euskal kulturaren curriculuma zehaztu, garatu eta gauzatu. Lekuan lekuko herri-ekimen esanguratsu eta arrakastatsuak badaude ere, ez dago egitasmo orokor iraunkorrik; euskal kultura irakasteko material didaktiko eta baliabide adosturik ez da; Unibertsitateak irakaskuntzako profesionalak trebatzeko orduan, ez dago euskal kulturaren transmisioa bermaturik; hezkuntzako kultur eragileen arteko sare sendorik ez dago.

Argazki horrekin bat datorren errealitatea bizi dugu egunerokotasunean liburugintzatik hezkuntzarekiko harremanean: eskola liburutegiak ez dira kasik hornitzen, eta, sarritan, beste zereginetarako gela bilakatu dira, inondik ere ez

erreferentziazko eta asebetegarri den gune; ikastetxe askotan irakurketa planik ez dago, edo planak egin ahal izateko ba-

Beren jarduna herri baten identitatean eta garapenean ezinbestekoa delako, sortzaileei estatus berezi bat aitortzea eta abantaila fiskalak eta bestelakoak ematea, liburugintzako sektoretik bertatik eskatutako neurriak izan dira

liabideak eskas dira, eta sarriegitan irakurketa erreferentzia zaharkituak erabiltzen dira. Finean, ikasleak ez dira irakurketan ez trebatzen eta ezta zaletzen ere. Sistemak berak erantzun beharko dio auziari, arazoa ez baita urliaren edo berendiaren erantzukizun falta. Ezagutza metatua duten eta baliabidez hornituta dauden hezkuntza komunitateak izatean dago gakoa. Komunitate saretuak, aisialdiko eragile eta familia eremuekin osagarri di-

renak. Orobat, elkarren arteko lokarriak eta beste sisteme-kikoak ondo estutuak. Baina nork egingo dio tenk sokari?

Ahalduntzea

Beren jarduna herri baten identitatean eta garapenean ezinbestekoa delako, sortzaileei estatus berezi bat aitortzea eta abantaila fiskalak eta bestelakoak ematea, liburugintzako sektoretik bertatik eskatutako neurriak izan dira. Aspaldiko aldarria, izurritearen eraginez ozenagotu dena. Kultur profesioen inguruko estatutu bat sortzeko asmoa adierazi du berriki Eusko Jaurlaritzak, sortzaileen lan baldintzetan eta profesionalizazioan sakontzeko. Eskaria eta eskaintza bat etorrita, luze gabe gorpuztu beharko litzateke, behin borondatea adierazita, presazko tramitazio administratiboa aplikatuz. Herren jarraituko dugu, ordea, Euskal Autonomia Erkidegora mugatutako estatusa bada; Euskal Herri osoko sortzaileak bere baitan bilduko dituen estatutuak soilik asebeteko gaitu.

Profesionalizazioan sakontzeak estatus juridiko aitortua eta gutxieneko lan-baldintzak behar lituzke oinarrian, baina premiak harago doaz. Liburugintzan diharduten askotariko profesionaleri, afizioa ez ezik ofizioa garatu dezaten, eskarmentudunen transmisioa eta etengabe janzteko eta formatzeko aukera eskaini behar zaie. Badira, aitor dezagun, maila akademikoan sorkuntza eta transmisioari lotutako jardun bakan batzuk, baina akademiak ez dio modu sistematizatu batean askotariko premiari erantzuten; hala, liburugintzaren katebegi batzuetan, umezurtz gaude guztiz, edizio gintzan, ekoizpenean, sustapenean..., ezen hizkuntzaren aldagaia aintzat hartzen ez duten formazio-lerroak eta ikerketak erdiak ustel dira guretzat.

Ikerketa aplikatua

Azken hamarkadetan hitzetik hortzera erabili den I+G+B delakoak (Ikerketa zientifikoa, Garapen teknologikoa, Berrikuntza), kurioski, oso leku txikia hartu du euskal liburugintzaren baitako debateetan, eta zer esanik ez praktiketan (berdin kultur gintzan). Urruti gelditu zaizkigu garapen teknologikoa, ekonomikoa eta enpresariala lehenesten zituzten politikak, eta apenas bultzatu da gizarte zientziei lotutako ikerketarik, eta are gutxiago ikerketa hori garapen eta berrikuntza sozialetara aplikaturiko lan-lerrorik.

Digitalizaziora mugatu da sarriegitan garapena eta berrikuntza; herri-administrazioek ere hor kokatu dituzte etorkizuneko erronkak, baita kultur gintzan ere. XXI. mendean ez dago bide horri uko egiterik, eta ez diogu izkin egin nahi, gainera. Jabetu gaitezen, ordea, digitalizazioa PDF bat egitetik haragoko praktika gisara ulertzen badugu, eta hala ulertzen dugu, inbertsio publiko oso esanguratsuak beharko ditugula, inbertsio pribatuak ezin diolako aurre egin garapen jasoak eta iraunkorrak eskatzen dituen finantzaketari. Presazko auzia da, egunez egun ikusten ari garelako, hezkuntza arloan bereziki baina ez bakarrik, euskal curriculumaren garapenetik

oso urruti dauden eta horrekiko inolako kezkarik ez duten eragile teknologiko-editorialak ari direla merkatu globalizatu eta homogeneousatuaren logikak eta edukiak gurean txertatzen.

Eta hori bezain presazkoa da, arestian esan dugunez, ikerketa gizarte zientziei lotutako esparruetara zabaltzea. Ikerketa eta, eskuz esku, egungo hutsuneei erantzungo dien berrikuntza eta garapen praktikak. Literaturaren didaktika, kritika, teknologia baliabideen erabileraren ondorioak, irakurzale-tasun planen nolakotasuna, kultura eta komunitatea/norbanakoaren ongizatearen arteko loturak... Asko luza liteke zerrenda. Auzi garrantzitsuegiak ahanzturan betiketzeko.

Finantzaketa

Liburugintzaren finantziazioan, inbertsio publikoaren (eta pribatuaren) zenbatekoa eta zertarakoa aztertzeko baliatu behar dugu une historikoa. Izurrite honek utziko duen testuinguru berrian, erronkei aurre egiteko beharko ditugun finantziazio irizpideak eta politikak zehazteko une aproposa da.

Liburugintza sektoreak beharko dituen partikularitateak, baina, eztabaida zabalago batean kokatu behar ditugu, kulturak herri erakundeen aurrekontuetan izan behar duen pisuari buruzko eztabaidan, hain zuzen. Kulturaren inbertitzea ongizatean eta justizia sozialean inbertitzea da. Azken hilabeteetan ikusi dugunez, norbanako eta komunitate bezala, artean eta kulturaren hartu dugu babesa unerik zaurgarrietan; arteak elikatu, lasaitu eta piztu gaitu. Areago, gizarte justu eta osasuntsu baten eraikuntzan ezinbestekoak diren norbanako kritikoei eta jantziek kulturatik edaten dutela ikusi dugu. Hartara, ez dago norbanako eta entitate batzuen biziraupena soilik jokoan, askoz sakonagoa da auzia.

Hari horretatik tiraka berrartu behar dugu liburugintza sektorearen finantziazio eztabaida. Nori eta zein estrategiari jarraiki banatzen diren baliabide publikoak, nola eta zenbatean laguntzen eta bultzatzen den sorkuntza, ekoizpena, ondarea, zabalkundea, sustapena, zaletasuna eta saretzea.

Badago non eta zeri hautsa kendu, eta behin irizpideak gaurkotuta, sektorearen eta herri-administrazioen arteko misio konpartitua adosteko eta horri bide emango dion baliabideak zehazteko unea da, ausart eta arduraz.

Plaza

Urteko uzta bere osotasunean erakutsi eta saltzeko plaza nagusia, Durangoko Azoka, ezinbestean eraldatu zaigu aurten. Ondorioak ondorio, eutsi izana bera txalogarria da; baina denok desio dugu, zinez, aurtengoa salbuespena izatea eta datorren urtean bertan lehengoratzea. Desio ez ezik, askok eta askok behar dugu bost egun horiek suposatzen duten agertokia, finantziazio iturria, lagunartean beroa, komunitate dosia.

Aurtengo Azoka berrasmatze horretan, *Zu non, han DA!* egitasmoak azpimarra berezia merezi du. Lekuan lekuko plazak, lekuan lekuko liburu dendak dira liburugintzaren birrikak, horietan hartzen du liburuak arnasa urte guztian zehar. Iritsi ziren gainazal handiak eta Internet bidezko plataforma erraldoiak, eta min egin zieten auzoko, herriko, hiriko saltoki eta bilguneei. Ez dezagun ahaztu. Han, hemen, hor DAuden liburu denden eguneroko lana aitortzeko eta babesteko balio behar du Azokaren egitasmoak, eta, akaso, lehengoratzen garenean ere, geure egin eta segida emateko baliatu behar dugu. Hor dauka liburugintzak erronka handietako bat, lekuan lekuko liburu dendei bizirik eusteaz gain, tokiko eragileekin saretu eta plaza biziak bilakatzen. Itsu-mustuan antolatu behar izan da aurtengoa, lekuan lekuko liburu denda eta bestelako kultur/hezkuntza eragileen arteko ekimen osagarriak josteko aukera tarterik gabe. Zirrikitu bat ireki da, egin dezagun bidea.

xxi. mendeko izurriteei erantzuteko, ezpata dantza baino soka dantza eraginkorragoa delakoan nago. Plazei eutsi, borobilean elkarri eskua eman eta, soka dantzaren soinura, ehundu, saretu eta muturretako korapiloak gogor estutu, inork eta ezerk soka apurtu eta eten ez dezan. 🍷